

MEVLÂNÂ
ARAŐTIRMALARI

-1-

Editör

Prof. Dr. Adnan KARAIŐMAİLOĐLU

Mevlânâ Araştırmaları - 1

Editör

Prof. Dr. Adnan Karaismailođlu

Mevlânâ Araştırmaları Derneđi Bilim Kurulu

*Dr. Nazif Öztürk, Dođ.Dr. Hicabi Kurlangıç
Dođ. Dr. Derya Örs, Prof. Dr. Adnan Karaismailođlu*

Redaktörler

*Dr. Ebubekir Şahin, Sait Okumuş
Dr. Fahrettin Coşguner*

*Akçađ Yayınları | 847
Araştırma-İnceleme | 56*

ISBN 978-975-338-836-8

©Bu kitabın bütün hakları Akçađ A.Ş.'ine aittir.

*Kitabın içeriđi ile ilgili
tüm hukukî sorumluluk yazarına aittir.*

*Kapak | Emin Bebek
Sayfa Düzeni | Akçađ Dizgi Ünitesi
Baskı | Erek Matbaası 342 31 01
Büyük Sanayi 1. Cad. No. 1711 İskitler - Ankara
1. Baskı | Ankara 2007*

*Akçađ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. No. 8/1 Kızılay-Ankara
Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51
Faks: 432 28 52*

*www.akcag.com.tr
akcag@akcag.com.tr*

EL-CEVÂHİRÜ'L-MUDIYYE'DE MEVLANÂ

*Muhammet Hekimoğlu**

Biyografi biliminin temelini oluşturan ve aynı çağda yaşamış ve aynı bilim dalıyla uğraşmış olan şahsiyetlerin hayatlarını konu edinen ve ilk olarak hadis alanında başlayan **tabakât** yazma geleneği, duyulan ihtiyaca göre diğer İslam ilimlerinde de sürdürülmüştür. Nitekim fıkıh alanında yazılmış ve alanındaki ilk kaynak olması nedeniyle kendisinden sonraki pek çok tabakâta kaynaklık etmiş olan tabakâtların ilki *el-Cevâhiru'l-mudıyye fi't-tabâkâti'l-hanefiyye*'dir.¹

Müellifin, eserinin mukaddimesinde de ifade ettiği gibi, Hz. Peygamber'in arkadaşlarının kimler olduğu ve sayılarının tespitiyle başlamış olan bu gelenekte, Hz. Peygamberin arkadaşlarının ardından ilgi alanlarına göre müellifler çeşitli tabakât kitapları yazmışlardır. Kimi sahabeden sonra gelen Tâbiûn'u, kimi mutasavvıfları ele almış, kimi de bağlı olduğu mezhebin imamlarının hayatlarını yazmıştır. Tüm bu çalışmaların yanında fıkıhçıları bir araya getiren ve onların hayatları hakkında derli toplu bir eserin yokluğu *el-Cevâhiru'l-mudıyye*'nin en önemli telif sebebidir.²

Hanefî mezhebi fıkıhçılarının hayatları hakkında önemli bilgiler veren yazarın Mevlanâ'yı tüm mezhep görüşlerini bilen ve fetva makamına yükselmiş önemli fıkıhçılar arasında sayması ise esere olan ilginin sebebi.

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Araştırma Görevlisi.

¹ Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Leiden, 1949, II, 97 ve Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband*, Leiden, 1938, II, 89'da *al-Cavâhir al-mudî'a* olarak zikredilen eserin adı, Kâtib Çelebî, *Keşfu'z-zun'ûn*, İstanbul, 1360/1941'da ve elimizdeki mevcut baskısında *el-Cevâhiru'l-mudıyye* şeklinde kayıtlıdır.

² Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdulkâdir b. Ebi'l-Vefâ Muhammed b. Nasr el-Kuraşî el-Hanefî, *el-Cevâhiru'l-mudıyye fi't-tabâkâti'l-hanefiyye*, I-V, tahkik Dr. Abdülfettâh Muhammed. 1993 (1. baskı 1988), I, 3.

696/1296 yılında Kahire'de doğan *el-Cevâhiru'l-mudıyye*'nin yazarı Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdulkâdir b. Ebi'l-Vefâ Muhammed b. Nasr el-Kuraşî el-Hanefî, küçük yaşlarda Kurân hafızlığıyla başladığı İslâmî ilimlerde devrinin önde gelen pek çok âliminin derslerine katılarak zirveye ulaşmıştır. Temel hadis kaynakları olan Kütüb-i Sitte ve diğer pek çok hadis kaynaklarını okumuş Kur'ân ilimlerinde önemli bir yere gelmiş, fıkıhta ise fetva makamına kadar yükselmiştir.³

775/1373'te Kahire'de ölen yazarın belli başlı eserleri şunlardır: Hanefî fıkının temel kaynaklarından olan, Burhânuddîn Alî b. Ebî Bekr el-Merğînânî'nin (ö. 593/1196) eseri *el-Hidâye*'deki hadisleri derlediği *el-İnâye fî tahrîr ehâdîsi'l-hidâye*, yine aynı eserde geçen şahıs isimlerini derlediği *Tehzîbu'l-esmâi'l-vâkı'a fî'l-hidâye ve'l-hulâsa*, Hz. Peygamberin hayatından çıkarılan fikhî hükümlerin yorumlanması konusunda düşünülen hataları düzeltmek amacıyla Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Meâni'l-âsâr* adlı eserine yazdığı *Şerhu Meâni'l-âsâr* isimli şerh, Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî'nin (676/1277) biyografi konusunda yazdığı *Tehzîbu'l-esmâ ve'l-luğât* isimli eseri düzenleyerek *Tertîbu Tehzîbi'l-esmâ* adını verdiği kitabı, İmâm Âzam Ebû Hanîfe'nin hayatından ve hakkında anlatılan menkıbelerden bahsettiği *el-Bustân fî fedâili Nu'mân* ve çeşitli konularda yazdığı risalelerdir.⁴

Abdulkâdir el-Kureşî'nin tabakât tarihine geçmesini sağlayan ve üzerinde duracağımız en önemli eseri *el-Cevâhiru'l-mudıyye fî't-tabâkâti'l-hanefiyye*'dir. Fıkıh tabakâtı konusunda düzenli ve tertipli yazılmış ilk eserdir ve önemli biyografik eserlere kaynaklık etmiştir.⁵

Hocalarının bir birinden bağımsız olarak sundukları bilgilerden de yararlanan yazar, bir mukaddime ve üç babdan oluşturduğu eserin birinci babında esmâu'l-hüsnâ'nın sayısı ve faziletleri konusundaki rivayetleri, ikinci babında Hz. Peygamber'in nesebini, isimlerini ve ehli beytini, üçüncü babında ise İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin hayatını anlatmıştır. Biyografileri alfabetik sıraya göre dizmiş, şahısların künyelerine, nisbelerine ve lakaplarına yer vermiştir.

³ İbn Tağrıberdî, *el-Menhelu's-sâfî ve'l-mustevfâ ba'de'l-vâfî*, s. 638.

⁴ C. Brockelmann, *GAL*, II, 97; *GAL*, S, II, 89; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 42.

⁵ *el-Cevâhiru'l-mudıyye*'ye atıfta bulunan belli başlı eserler şunlardır: Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *er-Risâletü'l-mustetrafe*, thk. Muhammed el-Muntasır Muhammed ez-Zemzemî el-Kettânî, Beyrut, 1986; Ahmed b. Muhammed el-Edinrevî, *Tabakâtü'l-mufessirîn*, thk. Süleymân b. Sâlih el-Hazzî, Medine, 1997; Ebu'l-Mehâsin Muhammed b. Alî b. el-Hasen el-Huseynî ed-Dımeşkî, *Zeyl Tezkirati'l-huffâz*, Beyrut. Tsz; Alî b. el-Huseyn b. Muhammed es-Suğdî, *Fetâvâ's-suğdî*, thk. Dr. Salâhuddîn en-Nâhî, Beyrut, 1404.

Kâtib Çelebî'ye göre, o ana kadar dağınık halde bulunan bilgileri toplamış ilk eser olması hasebiyle, içinde pek çok yanlışı barındırmakla birlikte, tabakât konusunda yazılmış ilk eser olması göz önünde bulundurulduğunda yazar mazur görülmelidir.⁶

Mevlanâ'nın hayatı hakkında kısa fakat doyurucu bilgi vermesinin yanında oğlu Sultan Veled'den de kısaca bahseden eserde şöyle denmektedir:

Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Huseyn b. Ahmed b. Kâsım b. Museyyib b. Abdillâh bin Abdirrahmân b. Ebî Bekri's-Siddîk b. Ebî Kuhâfe el-Hâşimî'dir (Allah onların hepsinden razı olsun) Mevlanâ Celâleddîn el-Konevî diye meşhur

O tüm mezheplerin görüşlerini bilirdi. Fıkıh bilgisi geniş, mezhepler arasındaki ihtilaflı konuları ve hemen tüm ilim dallarını çok iyi bilirdi. İbn Haldûn'un el-Mukaddime'si ile es-Sekkâkî'nin Miiftâhu'l-'ulûm'unun şarihlerinden olan meşhur imâm eş-Şeyh Kutbuddîn eş-Şîrâzî bir gün geldi. Yanına oturdu ve onunla bir şey konuşmadan sessizce dinlemeye başladı.

Bir süre sonra sözü bir hikâyeye getiren Mevlanâ şu hikâyeyi nakletti. Buharâ âlimlerinden es-Sadr Cihân, medresesinden çıkıp, bahçesine giderken yolunun üzerindeki mescitte karşısına bir fakir çıkar ve ondan bir şeyler isterdi. Fakat fakire bir şey verdiği görülmemişti. Bu uzun yıllar böyle devam eder. Bir gün fakir adam arkadaşlarına, üzerine bir örtü örtüp ölmüş gibi yapmalarını ve es-Sadr Cihân geçerken ondan para istemelerini söyler.

es-Sadr Cihân geçerken arkadaşları "Efendim, bu ölüye bir yardım!" derler.

es-Sadr Cihân biraz para verir vermez adam ayağa kalkıp üzerindeki örtüyü atınca es-Sadr Cihân "Yemin olsun, ölmeseydin hiçbir şey vermeyecektim" der.:

Mevlanâ hikâyeyi bitirdiğinde ise eş-Şeyh Kutbuddîn, gerisin geri dışarı çıkar ve gider. Böylece Mevlanâ, eş-Şeyh Kutbuddîn'in onu sunamak için geldiğini anladı.

5 Cemâziyelâhir 672'de vefat etti.

Şeyh Celâleddîn her şeyi bırakıp, kendini soyutladı ve aşka düştü. Dünyayı, tasnifi ve tüm meşguliyetleri terk etti. Bunun nedeni de, bir gün evinde oturuyordu. Etrafında kitaplar ve öğrencileri vardı. Salih imam Şemseddîn et-Tebrîzî içeri girdi ve oturdu. Kitapları ve içinde bulunduğu durumu göstererek şeyhe "nedir bu?" diye sordu.

⁶ Keşfu'z-zunûn, I, 616.

Mevlanâ Celâleddîn de “Bunu bilmezsin” diyerek başladığı sözlerine devam etmek ister. Ancak henüz cevabını bitirmişti ki, birden bire tüm ev ve kitaplar tutuşmaya başladı.

Mevlanâ Celâleddîn “Bu da ne böyle?” dedi.

Şems ona, “Bunu da sen bilmezsin” dedi ve kalkıp orayı terk etti.

Şeyh Celâleddîn, tecrîde/yalnızlığa adım attı. Çoluk çocuğunu, dostlarını ve medresesini terk etti. Diyar diyar dolaşıp şiirler söyledi.

Şems’le bir araya gelemedi. Şems yok oldu. Şems’in yeri bilinemedi. Mevlanâ’nın dostları tarafından kastedilip öldürüldüğü söylenir. Allah daha iyi bilir.⁷

el-Cevâhiru’l-mudîyye’de Sultan Veled hakkında da şu bilgiler yer almaktadır:

Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Huseyn b. Ahmed b. Kâsım b. Museyyeb b. Abdillâh b. Abdirrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk b. Ebî Kuhâfe

Mevlanâ Celâleddîn’in oğlu Mevlanâ Bahâuddîn’dir. Babası hakkında ilerde bilgi verilecektir. Bahâuddîn’in lakabı Sultan Veled’dir.

Fakih bir imamdı. Babasından sonra Konya Medresesinde müderrislik yaptı. Uzlet konusunda babasının yolunda gitti. Uzun yıllar yaşadı.

712/1312’de öldüğünde 92 yaşındaydı. Konya’da babsının türbesine defnedildi. Vasiyeti üzerine cenaze namazını Mecdüddîn el-Aksarayî kıldırdı.

Bazı arkadaşların onun hakkında şunları anlattılar: “Bir cariyesi vardı. Ona, arkadaşlarımdan birini seç de seni evlendireyim, belki Allah sana kendisine ibadet eden bir çocuk verir, dedi. Fakat cariye bundan kaçındı.”

Bu arkadaşım dedi: “Şeyh bana, cariyenin kaçınmasının sebebini araştır” dedi.

Ben de bunu cariyeye sordum. Cariye de: “Şeyhe ait olduğum için büyük insanlar beni ziyaret ediyor, bana hüürmet ediyor ve bana saygı gösteriyorlar. Ondan başkasıyla evlenirsem bunlar olmayacak.” dedi.

Cariyenin bu cevabını şeyhe söylediğimde tebessüm etti ve “Vehmî lezzeti hissi lezzete tercih etmiş” dedi.” Bu arkadaşım onun kerametlerinden de bahsetti.⁸

⁷ el-Cevâhiru’l-mudîyye fi’l-tabâkâti’l-hanefiyye, III, 343-346.

⁸ el-Cevâhiru’l-mudîyye fi’l-tabâkâti’l-hanefiyye, I, 313-315.

Mevlanâ'nın ölümünden sadece 24 yıl sonra dünyaya gelmiş ve onunla ilgili birinci el bilgilere ulaşabilmiş olması yazarın, Mevlâna hakkında verdiği bilgilere ayrı bir önem katmaktadır. Bu önemli noktalardan biri, pek çok eserde Mevlânâ'nın nisbesinin, Anadoluyu tanımlayan ve genel bir ifade olan er-Rûmî olarak geçmesine karşın, daha özel ve hatta bir şehri ifade eden Konevî olarak belirtilmesidir.

Bir medrese havasındaki evinde oluşan ilim meclislerine, halktan insanların yanı sıra devrin önemli ilim adamlarının da geldiğine işaret edilmesi, hatta bazı ilim adamlarının onunla girdikleri rekabetin tipik bir örneği olarak da İbn Haldûn'un *el-Mukaddime*'si ile es-Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'unun şarihlerinden olan meşhur imâm eş-Şeyh Kutbuddîn eş-Şîrâzî'nin ziyaretinin nakledilmesi önemli bir başka ayrıntıdır.⁹

Tüm kaynaklarda olduğu gibi *el-Cevâhiru'l-mudîyye*'de de Şems'le karşılaşmasının Mevlâna'nın hayatının dönüm noktası olduğu vurgulanmıştır. Zira Mevlâna'nın hayatını değiştiren, kitaplarını, öğrencilerini ve ilim meclislerini terk ettiren ve onu iç dünyasındaki yolculuğa çıkararak tek etkenin Şems'in ziyareti ve Mevlâna ile aralarında geçen kısa konuşma olduğuna vurgu yapılmıştır.¹⁰

Şems'in akıbeti konusunda detaylı bilgi aktarılmayan eserde, genel kabulün aksine¹¹, sadece Şems'in Mevlanâ'nın dostları tarafından öldürüldüğü iddiasına yer verilmiş ve şöyle denmiştir: Bu olayın ardından kayıplara karışan Şems'i de gören olmamıştır. Bir rivayete göre, Mevlanâ'nın dostları tarafından yakalanmış ve öldürülmüştür.¹²

Yukarıda belli başlılarını zikrettiğimiz fıkıh kaynaklarına kaynaklık etmiş olan *el-Cevâhiru'l-mudîyye*'de Mevlanâ'nın, fıkıhçılar arasında anılması, fetva makamına ulaşmış hatta mezhepler arasındaki ihtilafı konuları bilecek ve yorumlayacak seviyede bir müçtehit olduğuna işaret eden ifadelerle zikredilmiş olması oldukça manidardır.

Mevlanâ'nın hemen her ifadesinde görülen İslam kültürüne olan engin vukûfiyeti ve bu vukûfiyetinin izleri yukarıdaki cümleleri de tartışılmaz kılmaktadır.

⁹ *el-Cevâhiru'l-mudîyye fi't-tabâkâti'l-hanefiyye*, III, 343.

¹⁰ *el-Cevâhiru'l-mudîyye fi't-tabâkâti'l-hanefiyye*, III, 344-345.

¹¹ www.mevlanâder.org

¹² *el-Cevâhiru'l-mudîyye fi't-tabâkâti'l-hanefiyye*, III, 345.

Kaynakça:

1. Ahmed b. Muhammed el-Edinrevî, *Tabakâtu'l-mufessirîn*, thk. Süleymân b. Sâlih el-Hazzî, Medine, 1997.
2. Alî b. el-Huseyn b. Muhammed es-Suğdî, *Fetâvâ's-suğdî*, thk. Dr. Salâhuddîn en-Nâhî, Beyrut, 1404.
3. Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur*, Leiden, 1949.
4. Carl Brockelmann, *Geschichte der Arabischen Litteratur Supplementband*, Leiden, 1938
5. Hayruddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, Beyrut, 1990.
6. Ebu'l-Mehâsin Muhammed b. Alî b. el-Hasen el-Huseynî ed-Dimeşkî, *Zeyl Tezkirati'l-huffâz*, Beyrut. Tsz.
7. İbn Tağriberdî, *el-Menhelu's-sâfi ve'l-mustevfâ ba'de'l-vâfi*, 638.
8. Kâtib Çelebî, *Keşfu'z-zun'ûn*, İstanbul, 1360/1941.
9. Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *er-Risâletu'l-mustetrafe*, thk. Muhammed el-Muntasır Muhammed ez-Zemzenmî el-Kettânî, Beyrut, 1986.
10. Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdulkâdir b. Ebi'l-Vefâ Muhammed b. Nasr el-Kuraşî el-Hanefî, *el-Cevâhiru'l-mudıyye fi't-tabâkâti'l-hanefiyye*, I-V, tahkîk Dr. Abdülfettâh Muhammed, 1993 (1. baskı 1988).
11. www.mevlanader.org